

auctoritas, quæ fuerint dicta meministis; & tamen viri gravissimi ab infinitis quæstionibus catenâ quadam inexplicabili sese neccentibus suum temperare arbitrium maluerunt, nequaquam curantes quàm multi essent illi episcopi, aut unde collecti, quos videbant tanta temeritate cæcotos, ut in absentes & non interrogatos collegas, tam præcipites auderent proferre sententias. Et tamen qualis ipsius beati Melchiadis ultima est prolata sententia, quàm innocens, quàm integra, quàm provida atque pacifica, qua neque collegas, in quibus nihil constiterat, de collegio suo ausus est remove, & Donato solo, quem totius mali principem invenerat, maximè culpato, sanitatis recuperandæ optionem liberam ceteris fecit, paratus communicatorias litteras mittere etiam iis, quos à Majorino ordinatos esse constaret: ita ut quibuscumque locis duo essent episcopi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet, qui fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda provideretur. O virum optimum! ô filium christianæ pacis, & patrem christianæ plebis! Conferte nunc istam paucitatem cum illa multitudine episcoporum, neque numerum numero, sed pondus ponderi comparate: hinc modestiam, inde temeritatem; hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hic nec mansuetudo integritatem corrumpit, nec integritas mansuetudini repugnavit; ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur. Isti enim convenerant cognitione verorum criminum falsa respuere, illi falsorum damnatione vera celare.

Melchiadis
sententia.

CAP. VI.

17. ILLISNE se tandem Cæcilianus audientum judicandumque committeret, cum habe-

beret tales, apud quos si ei causa moveretur, innocentiam suam facillimè ostenderet? Non se illis omninò committeret, nec si peregrinus ecclesiæ carthaginensis subitò episcopus esset ordinatus; & ignoraret quid ad corrumpendos animos vel improborum vel imperitorum posset tunc pecuniosissima mulier quædam Lucilla, quam pro disciplina ecclesiastica corripiendo idem, cum esset diaconus, læserat: etiam hoc enim accesserat malum ad illam perficiendam iniquitatem. Nam in illo concilio, ubi à confessis traditoribus absentes atque innocentes damnati sunt, pauci quidam erant, qui crimina sua infamatis aliis tegere cupiebant, ut homines à veritatis inquisitione averterentur falsis rumoribus avocati. Pauci ergo erant, qui hoc negotium maximè curabant, quamvis in eis esset major auctoritas, propter ipsius Secundi societatem, qui eis pepercerat territus. Ceteri autem Lucillæ pecuniâ maximè adversus Cæcilianum emti & instigati perhibentur. Exstant ^a gesta apud Zenophilum consularem, ubi Nundinarius quidam diaconus à Silvano cirtensi episcopo, quantum ipsis gestis intelligitur, degradatus, cum eis satisfacere per aliorum episcoporum * litteras frustra conatus esset, multa patefecit iratus, & in iudicium publicum protulit: inter quæ id quoque commemoratum legitur, quod Lucillæ pecuniâ corruptis episcopis, in carthaginensi ecclesia, in Africa capite, altare contra altare levatum est.

* Has litteras habes in gestis Zenophili tom. 9. in Append.

^a Isthæc gesta fuerunt confecta an. 320. Citantur in lib. 3. Cont. Crescon. c. 29. & exhibentur in hujus editionis tom. 9. in Append. Eorundem etiam meminit Optatus in 1. lib. contra Parmenianum.

est. Scio quòd hæc gesta vobis non legerimus, sed tempus non fuisse meministis: Inerat etiam nonnullus dolor animi de typho superbix veniens, quòd non ipsi ordinaverant Carthagini episcopum.

18. Quibus omnibus rebus, cum eos non veros iudices, sed inimicos atque corruptos Cæcilianus convenisse cognosceret; quando fieri posset, ut vel ipse vellet, vel populus cui præsidebat permitteret, ut relicta ecclesia, iret in domum privatam, non collegarum discutendus examine, sed factionis cuneo & odiis muliebribus trucidandus? Cum sibi præsertim videret apud ecclesiam transmarinam, privatis inimicitis & ab utraque parte dissensionis alienam, incorruptum & integrum examen suæ causæ remanere. Ubi si nihil adversarii agere vellent, ipsi se ab orbis terrarum innocentissima communione præciderent: si autem illic eum accusare tentassent, tunc sibi adesset, tunc innocentiam suam adversus eorum machinamenta defenderet, sicut postea factum esse didicistis: cum tamen illi nimis serò quæsisent iudicium transmarinum jam schismatis rei, jam levati altaris horrendo scelere maculati. Primò enim facerent, si veritate niterentur: sed falsis rumoribus temporis diuturnitate firmatis, quasi vetustâ famâ præjudicante ad iudicium venire voluerunt. Aut quod magis credendum est, damnato priùs, sicut libuit, Cæciliano, quasi sæcure sibi videbantur præfidentes numero spò, nec audentes alibi commovere causam tam malam, ubi nulla corruptione operante posset veritas inveniri.

CAE. VII.

19. SED posteaquam ipsis rebus experti sunt cum Cæciliano permanere communionem

orbis terrarum, & ad eum à transmarinis ecclesiis communicatorias litteras mitti, non ad illum quem ipsi sceleratè ordinaverant; pudit eos semper tacere: quia posset eis objici, cur paterentur ignaram per tot gentes ecclesiam communicare damnatis; & cur se ipsi ab innocentis orbis terrarum communione præciderent, cum tacendo sinerent episcopo, quem carthaginensibus ordinassent, à toto orbe non communicari. Elegerunt, sicut dicitur, ^a ad duas agere causam cum Cæcilio apud ecclesias transmarinas, parati ad utrumque, ut si eum potuissent quacumque versutiâ falsæ criminationis evincere, satiant plenissimè cupiditatem suam: si autem non possent, in eadem quidem perversitate durarent, sed jam tamen quasi haberent quod dicerent, malos iudices se esse perpeccos; quæ vox est omnium malorum litigatorum, cum fuerint etiam manifestissima veritate superati. Quasi non eis ad hoc dici posset & justissimè dici: Ecce putemus illos episcopos, qui Romæ judicarunt, non bonos iudices fuisse: restabat adhuc plenarium Ecclesiæ universæ concilium, ubi etiam cum ipsis iudicibus causa posset agitari, ut si malè iudicasse convicti essent, eorum sententiæ solverentur. Quod utrum fecerint, probent: nos enim non factum esse facile probamus, ex eo quòd totus orbis non eis communicat: aut si factum est, etiam ibi sunt victi; quod ipsa eorum separatio manifestat.

20. Sed tamen quid postea fecerint, imperatoris litteris sufficientissimè ostenditur.

Ju-

^a Sic Lov. & MSS. At editiones antiquiores & MS. Fuzensis habent, ad duas fraudes agere causam.

Judices enim ecclesiasticos tantæ auctoritatis episcopos, quorum iudicio & Cæciliani innocentia & eorum improbitas declarata est, non apud alios collegas, sed apud imperatorem accusare ausi sunt, quòd malè iudicarent. Dedit ille aliud arelatense iudicium, aliorum scilicet episcoporum; non quia iam necesse erat, sed eorum perversitatibus cedens, & omnimodo cupiens tantam impudentiam cohibere. Neque enim ausus est christianus imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, ut de iudicio episcoporum, qui Romæ sederant, ipse iudicaret; sed alios, ut dixi, episcopos dedit: à quibus tamen illi ad ipsum rursum imperatorem provocare maluerunt; qua in re illos quemadmodum detestetur, audistis. Atque utinam saltem ipsius iudicio insanissimis animositatibus suis finem posuissent: atque ut eis ipse cessit, ut de illa causa post episcopos iudicaret, à sanctis antistitibus postea veniam petiturus, dum tamen illi quod ulterius dicerent, non haberent, si ejus sententiæ non obtemperarent, ad quem ipsi provocaverunt; sic & illi aliquando cederent veritati. Jussit enim ille ut ei partes ad agendam causam Romam occurrerent. Quò cum Cæcilianus nescio qua causa non occurrisset, interpellatus ab eis, præcepit ut Mediolanum sequerentur. Tunc se aliqui eorum subtrahere cœperunt, fortasse indignati, quia non est eos imitatus Constantinus, ut iam statim atque velociter Cæcilianum damnaret absentem. Quod ubi cognovit providus imperator, reliquos ab officialibus custoditos fecit Mediolanum pervenire. Quò cum etiam Cæcilianus venisset, ipsum quoque, sicut scripsit,

Episcoporum est de ecclesiasticis causis iudicare.

ex-

exhibuit, cognitaque causa, qua diligentia, qua cautela, qua provisione, sicut ejus indicant litteræ, Cæcilianum innocentissimum, illos inprobissimos iudicavit.

21. ET adhuc baptizant extra Ecclesiam, & si possint rebaptizant Ecclesiam; sacrificant in dissensione & schismate, & pacis nomine populos salutant, quos à pace salutis exterminant. Conscinditur unitas Christi; blasphematur hereditas Christi; exsufflatur baptismum Christi: & nolunt in se ista per ordinarias humanas potestates flagellis temporalibus emendari, ne in æternas pœnas pro tantis sacrilegiis destinentur. Nos eis objicimus furorem schismatis, rebaptizationis insaniam, ab hereditate Christi, quæ per omnes gentes diffusa est, nefariam separationem. De codicibus non tantum nostris, sed etiam eorum, recitamus ecclesias, quarum nomina hodie legunt, & quibus hodie non communicant: quæ cum recitantur in conventiculis eorum, lectoribus suis dicunt: Pax tecum; & cum ipsis plebibus, quibus illæ litteræ scriptæ sunt, pacem non habent. Et ipsi nobis objiciunt vel falsa crimina mortuorum, vel etiamsi vera, tamen aliena: non intelligentes in iis, quæ nos eis objicimus, omnes illos teneri; in iis verò quæ nobis objiciunt, paleam vel zizania messis Dominicæ reprehendi, ad frumenta autem crimen non pertinere: neque considerantes quia quibus mali placent in unitate, ipsi communicant malis; quibus autem displicent, & eos emendare non possunt, neque ante tempus messis audent zizania eradicare, ne simul eradicent & triticum, non factis eorum, sed altari Christi communicant: ita ut non solum non ab eis maculentur,

CAPUT
VIII.

tur,

tur, sed etiam divinis verbis laudari prædicarique mereantur, quoniam ne nomen Christi per horribilia schismata blasphemetur, pro bono unitatis tolerant, quod pro bono æquitatis oderunt.

22. Si habent aures, audiant quid Spiritus dicat ecclesiis. Sic enim in Apocalypsi Joannis legitur: *Angelo, inquit, ecclesiæ Ephesi scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio operum tuorum, & laborem, & patientiam tuam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & invenisti eos mendaces, & patientiam habes, & sustinuisti eos propter nomen meum, & non defecisti.* Quod si de Angelo superiorum cælorum, & non de præpositis Ecclesiæ vellet intelligi, non consequenter diceret: *Sed habeo adversum te, quod caritatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque unde excideris, & age penitentiam, & prima opera fac; sin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi penitentiam egeris.* Hoc superioribus Angelis dici non potest, qui perpetuam retinent caritatem, unde qui defecerunt & lapsi sunt, diabolus est & angeli ejus. Ergo primam caritatem dicit, * quia sustinuit pseudoapostolos propter nomen Christi, quam jubet ut repetat, & faciat priora opera sua. Et obijciuntur nobis crimina malorum hominum non nostra, sed aliena, & ipsa partim incognita: quæ si etiam vera & præsentia videremus, & zizaniis propter frum-

* Dubois, qui sustinuit.

menta parcentes, pro unitate toleraremus, non solum nulla reprehensione, sed etiam non parva laude nos dignos diceret, quicumque Scripturas sanctas non corde surdus audiret.

23. Tolerat Aaron multitudinem idolum exigentem, & fabricantem, & adorantem. Tolerat Moyses adversus Deum tot millia murmurantia, & toties offendentia sanctum nomen ejus. Tolerat David Saulem persecutorem suum, sceleratis moribus cælestia deserentem, magicis artibus inferna quærentem; occisum vindicat; christum etiam Domini propter sacramentum venerandæ unctionis appellat. Tolerat Samuel nefandæ filios Heli, perversosque filios suos, quos populus, quia tolerare noluit, divina veritate accusatus, divina severitate correptus est. Tolerat denique ipsum populum superbum contemptorem Dei. Tolerat Isaias in quos tam multa vera crimina jaculatur. Tolerat Jeremias à quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias pharisæos & scribas, quales illo tempore fuisse Scriptura testatur. Scio me multos prætermisisse, legant qui volunt, legant qui possunt eloquia cælestia, invenient omnes sanctos Dei servos & amicos semper habuisse quos in suo populo tolerarent; cum quibus tamen illius temporis sacramenta communicantes, non solum non inquinabantur, sed etiam laudabiliter sustinebant: *studentes*, sicut ait Apostolus, *servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Adtendant etiam post Domini adventum, ubi multo plura hujus tolerantia per totum orbem inveniremus exempla, si omnia scribi & in auctoritatem redigi potuissent; tamen hæc ipsa quæ habemus advertite. Tolerat ipse Dominus Judam, diabolum, furem

Mali in
Ecclesia
tolerandi.

Eph. 4. 3.

& venditorem suum : sinit accipere inter innocentes discipulos , quod fideles noverunt pretium nostrum . Tolerant Apostoli pseudoapostolos , & inter sua quærentes non quæ Jesu Christi , Paulus non sua quærens sed quæ Jesu Christi , cum gloriosissima tolerantia conversatur . Postremò , quod paulò antè commemoravi , divina voce laudatur sub Angeli nomine præpositus ecclesiæ , quòd cum odisset malos , eos tamen tentatos & inventos pro nomine Domini toleravit .

24. Ad summam seipsos interrogent . Nonnè tolerantur ab eis cædes & incendia circumcellionum , ^a qui sunt veneratores præcipitatorum ultro cadaverum , & sub incredibilibus malis unius * Optati per tot annos totius Africæ gemitus ? Parco jam dicere singularum per Africam regionum & civitatum & fundorum tyrannicas potestates , & publica latrocinia . Melius enim vobis hæc vos ipsi dicitis , sive in aurem , sive palam , sicut libitum fuerit . Quocumque enim oculos verteritis , occurret quod dico , vel potiùs quod taceo . Neque hinc istos , quos ibi diligitis , accusamus . Non enim nobis displicent , quia tolerant malos ; sed quia intolerabiliter mali sunt propter schisma , propter altare contra altare , propter separationem ab hereditate Christi toto orbe diffusa , sicut tanto antè promissa est . Violatam pacem , conscissam unitatem , iterata baptismata , exsufflata sacramenta , quæ in sceleratis quoque hominibus sancta sunt , plangimus & lugemus . Quæ si parvi pendunt , intueantur exempla quibus de-

^a * Thamus
gadensis
episcopi .
Vide not.
in epist. 53.

^a In MSS. quindecim omittitur , qui sunt . Videsis persimilem locum in lib. I. Cont. litt. Petil. c. 24.

demonstratum est quanti hæc penderit Deus . Qui fecerunt idolum , usitata gladii morte perempti sunt : qui verò schisma facere voluerunt , hiatu terræ principes devorati , & turba consentiens igne consumta est . Diversitate poenarum , diversitas agnoscitur meritum .

25. **TRADUNTUR** in persequutione sancti codices , continentur traditores , & Deo dimittuntur . Non interrogantur innocentes , & ab hominibus temerariis damnantur . Probatur integer certis judiciis , qui inter absentes damnatos multo vehementius ceteris criminatus est . Judicium episcoporum ad imperatorem appellatur . Judex eligitur imperator . Judicans contemnitur imperator . Quæ rursus acta sint legistis , quæ nunc agantur videtis : si de illis in aliquo dubitatis , ista jam cernite . Certè non chartis veteribus , non archivis publicis , non gestis forensibus aut ecclesiasticis agamus . Major liber noster orbis terrarum est ; in eo lego completum , quod in libro Dei lego promissum : *Dominus* , inquit , *dixit ad me : Filius meus es tu , ego hodie genui te : postula à me , & dabo tibi gentes hereditatem tuam , & possessionem tuam terminos terræ* . Huic hereditati qui non communicat , quoslibet libros teneat , exheredatum se esse cognoscat . Hanc hereditatem quisquis expugnat , alienum se esse à familia Dei satis indicat . Certè de traditione divinorum librorum vertitur quæstio , ubi hereditas ista promissa est . Ille ergo credatur testamentum tradidisse flammis , qui contra voluntatem litigat testatoris . Quid tibi fecit , ò pars Donati , quid tibi fecit ecclesia corinthiorum ? Quod autem de ista dico , de omnibus talibus & tam lon-

CAPUT
IX.

Psal. 2. 7.

gè positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt, quæ nec omnino quid feceritis, nec quos infamaveritis nosse potuerunt? An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læsit, lucem Christi orbis amisit?

26. Tandem sentiant quod fecerunt: merito certo annorum intervallo in oculos eorum revolutum est opus ipsorum. Quærite ^a per quam feminam ^a Maximianus, qui dicitur esse Donati propinquus, sese à Primiani communione præciderit, & quemadmodum congregata episcoporum factione, Primianum damnarit absentem, & adversus eum episcopus ordinatus sit: quemadmodum Majorinus per Lucillam congregata episcoporum factione Cæcilianum damnavit absentem, & contra eum episcopus ordinatus est. An fortè quod à ceteris afri suæ communionis episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est, valere vultis; & quod à transmarinis unitatis episcopis adversus factionem Majorini Cæcilianus purgatus est, valere non vultis? Rogo, fratres mei, quid magnum peto, quid difficile à vobis intelligi cupio? Multum quidem interest, & incomparabiliter distat, vel auctoritate vel numero, africana ecclesia, si cum ceteris orbis partibus conferatur: & longè minor est, etiamsi unitas hîc esset, longè omnino minor est comparata cetera.

^a Maximianus carthaginensis diaconus donatista Primiano episcopo suo infensus, auctor novi schismatis exstitit circ. an. 393. præcidens frustum de frusto, ut ait Augustinus Enarrat. 2. in Psal. 36. ubi & refert synodicam epistolam donatistarum episcoporum qui Primianum in cabarsussitano concilio damnarunt, & in ejus locum subrogarunt Maximianum. At anno proximè sequenti habitum est à ceteris donatistis bagaiense concilium contra exortum schisma, damnatusque est ab iis Maximianus.

teris christianis omnibus gentibus, quàm pars Maximiani comparata parti Primiani: peto tamen, & justum esse arbitror, ut tantum valeat concilium Secundi tigitani, quod Lucilla conflavit adversus absentem Cæcilianum & ^a apostolicam sedem, totumque orbem ^a Cæciliano communicantem, quantum valet concilium maximianensium, quod similiter femina nescio quæ conflavit adversus absentem Primianum, & ceteram per Africam multitudinem Primiano communicantem. Quid apertius cernitur? Quid æquius postulatur?

27. Videtis hæc omnia, & nostis, & gemitis; & tamen videt & Deus quòd vos in tam pestifera & sacrilega præcisione nulla res cogit remanere, si pro adipiscendo spiritali regno carnalem superetis affectum, & amicitias hominum, quæ in judicio Dei nihil proderunt, pro devitandis sempiternis pœnis non timeatis offendere. Ecce ite, consulite, quid contra hæc nostra possint respondere cognoscite: si proferunt chartas, proferimus chartas: si falsas nostras esse dicunt, hoc nos de suis dicere non indignentur. Nemo delet de cælo constitutionem Dei, nemo delet de terra Ecclesiam Dei: ille totum orbem promisit, ista totum orbem replevit: & malos habet & bonos, sed nec in terris amittit nisi malos, nec in cælum admittit nisi bonos. Erit autem vobis hic sermo, quem de munere Dei novit ipse, quanta & pacis & vestra dilectione depromsimus, correctio si velitis, testis verò etsi nolitis.

^a In MSS. propè omnibus habetur, & apostolicas sedes: quæ fortè germana lectio est.

EPISTOLA XLIV.*

* *Aliàs*
CLXIII.
quæ autem
44. erat,
nunc 17.

Augustinus refert quæ cœpta sint agi de concordia cum Fortunio donatistarum episcopo, cupiens ut sine tumultu, quod placidè cœptum est, perficiatur conventu frequentiore.

Dominis dilectissimis & prædicabilibus fratribus ELEMIO, GLORIO, & FELICIBUS,
AUGUSTINUS,

Scripta
exente an.
397. *aut in-*
ente 398.
CAPUT I.

1. FORTUNIUM quem a tubursicum habetis episcopum, per eandem civitatem, quamquam festinantissimè, cum ad cirtensem ecclesiam b pergeremus, experti sumus ita omninò, ut de illo soletis benignissimè polliceri. Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renuntiarem, volentes eum videre, non abnuìt. Venimus itaque ad eum; quia ætati ejus id à nobis deferendum videbatur, potiùs quàm exigendum ut ipse ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitantibus non paucis, quos fortè aggregatos nobis illud tempus invenerat. Cum autem apud eum consedissemus, rumore disperso non parva præterea turba confluit; sed nobis, in tota illa multitudine perpauci apparebant,

a In duobus Vaticanis codicibus, *Tybusircum*.

b Eo pergebant episcopi ordinandi causa, uti dicitur infra n. 13. in locum scilicet Profuturi post susceptum episcopatum in brevi demortui. Huic succedebat Fortunatus laudatus in lib. 2. *Cont. litteras Petil.* c. 99. & unus ex episcopis septem delectis ad causam catholicæ Ecclesiæ propugnandam in Collatione carthaginiensi an. 411.

bant, qui utiliter ac salubriter agi causam illam, & tantam rei que tantæ quæstionem prudenter & piè discuti cuperent. Ceteri verò magis ad spectaculum quasi altercationis nostræ propè theatra consuetudine, quàm ad instructionem salutis christiana devotione convenerant. Quapropter nec silentium nobis præbere, nec intentè nobiscum atque modestè saltem & ordinatè colloqui potuerunt, exceptis, ut dixi, paucis, quorum religiosa & simplex apparebat intentio. Itaque liberè pro sui cuiusque animi motu immoderatè loquentium omnia strepitu turbabantur, nec evincere sive nos, sive ipse rogando, interdum etiam objurgando potuimus, ut nobis modestum silentium præberetur.

2. Res tamen utcumque agi cœpta est, & aliquot horas in alterno sermone protraximus, quantum vocibus interquiescentibus variè tumultuantium sinebamur. Sed in ipsò disputationis exordio, cum videremus ea, quæ dicebantur, subinde labi de memoria vel nostra, vel eorum quorum salutem maximè curabamus; & ut esset nobis cautior modestiorque tractatio, simul ut & vos atque alii fratres, qui absentes erant, quid inter nos actum esset, legendo cognosceretis, postulavimus ut à notariis verba nostra exciperentur. Diu ab illo vel ei consentientibus reluctatum est; postea tamen ipse concessit. Sed notarii qui aderant, atque id strenuè facere poterant, nescio qua causa excipere noluerunt. Egimus saltem ut fratres, qui nobiscum erant, quamquam in hac re tardiùs possent, exciperent, pollicentes nos ibi easdem tabulas relicturos. Consensum est. Cœperunt verba nostra excipi, & aliqua ab invicem ad tabulas dicta